

K OTÁZCE DATOVÁNÍ POČÁTKŮ KULTURY S KERAMIKOU PRAŽSKÉHO TYPU NA MORAVĚ

PŘÍSPĚVEK PRO 15. MEZINÁRODNÍ SJEZD SLAVISTŮ V MINSKU

ON THE QUESTION OF DATING OF THE BEGINNINGS OF THE PRAGUE-TYPE POTTERY CULTURE IN MORAVIA

A PAPER FOR THE 15TH INTERNATIONAL CONGRESS OF SLAVISTS IN MINSK

DAGMAR JELÍNKOVÁ

Abstract

The paper presents new knowledge on dating of the beginnings of the Prague-type pottery culture on the territory of Southern Moravia. It is a result of the analysis of inhumation grave No. 114 from Příkladky, and radiocarbon dates obtained from animal bones samples from House 953 at Pavlov-Horní pole. The grave showing spatial relation to a cremation burial ground with Prague-type pottery, and the find of a single-edged iron sax, entirely unique in our environment, indicate chronological and cultural relations to the Merovingian realm. Sax, in association with a fire steel and a knife, represented the typical funerary equipment in graves of male warriors. Important ¹⁴C dates obtained from House 953 at Pavlov-Horní pole helped to date the earliest phase of the Prague-type pottery culture to the turn of the 6th to 7th century.

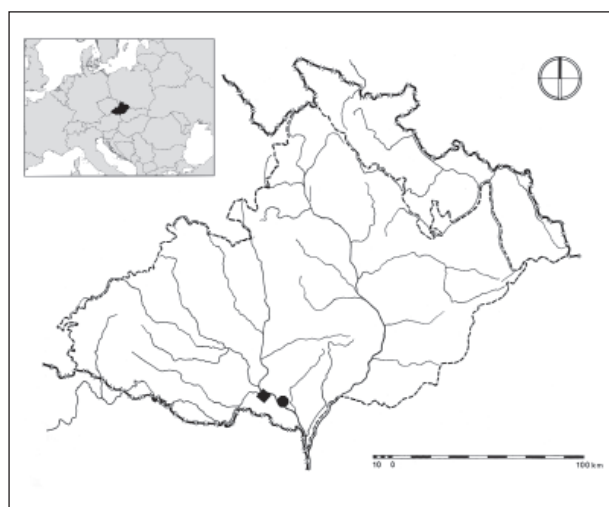
Keywords

Prague-Type Pottery Culture, Southern Moravia, inhumation grave, sax, settlement, dating

V poslední době bývá nejstarší vrstva staroslovanských památek s keramikou pražského typu datována buď na základě výskytu merovejských artefaktů v některých slovanských kontextech nebo pomocí analýz, provedených přírodovědnými metodami. V případě merovejských nálezů jde většinou o ojedinělé drobné předměty, které umožňují jen jisté rámcové časové zařazení nejstarší vrstvy slovanského osídlení. Týká se to zejména mosazné průvlečky a železného jazykovitého nákončí ze sídlištních objektů z Roztok v Čechách, datovaných na přelom 6. a 7. století nebo do 1. třetiny 7. století (Kuna-Profantová 2005, 224–225; Profantová 2003, 26–27, obr. 2; táž 2008, Abb. 10). Bronzové merovejské nákončí jazykovitého tvaru z žárového hrobu z Určic na Moravě bylo nalezeno ve zbytku nádoby naplněné spálenými kostmi. Z ní byly získány také zlomky hřebene a drobný bikónický korálek „merovejského typu“, zhotovený z keramické hmoty s fajánsovým povrchem. Vedlejší zdobená nádoba, rovněž naplněná spálenými kostmi (Fojtík – Šmíd 2008, 20, tab. 1), náležela mladší fázi kultury s keramikou pražského typu. Hrob je datován nejspíše do 2. poloviny 7. století (Měřínský 2002, 132, 137, 140; Profantová 2003, 27). Pro obdobný korálek ze sídlištního objektu č. 93 z Břeclavi – Líbivě nachází J. Macháček (2000, 34, obr. 10:2) paralely na merovejských řadových pohřebištích, v hrobech datovaných okolo a po roce 600.

I když uvedené předměty naznačují jisté kontakty s merovejským prostředím, jsou podobné nálezy dosud poměrně ojedinělé a jejich výpovědní hodnota tedy re-

lativní. Rovněž oboustranné nebo jednostranné kostěné hřebeny, které jsou velmi rozšířeným jevem v merovejském kulturním okruhu a nechybějí ani v kontextech s keramikou pražského typu, nejsou vždy klíčem k řešení. Vzhledem k jejich dlouhodobému výskytu (Losert 2003, 222–230; Siegmund 1998, 115–116) je jejich přínos pro přesnější chronologii počátků kultury s keramikou pražského typu omezený (Klanica 2008, 175, 204).

Poloha Příkladky (●) a Pavlova (◆), okr. Břeclav.
The locations of Příkladky (●) and Pavlov (◆), Břeclav dist.

Obr. 1. Přítluky, okr. Břeclav. Vrstevnicový plán plochy pohřebiště s polohou hrobu č. 114.

Fig. 1. Přítluky, Břeclav dist. Contour plan of the burial ground highlighting the position of Grave No. 114.

Kromě zmíněných nálezů by při pokusech o bližší časové určení nejstarší keramiky pražského typu mohly přispět některé, zatím jen sporadické nálezové soubory, v nichž se shodou okolností setkává kultura s keramikou pražského typu s rozdílným kulturním, případně společenským prostředím ve všestrannějších souvislostech. Názorným příkladem je skupina žárových hrobů s keramikou pražského typu v Řezně - Großprüfeningu (Losert 2011, 475–489; týž 2007–2008, 317 ad.). V průběhu terénních výzkumů mezi léty 2003–2005 se na dolní terase Dunaje proti ústí řeky Naab, na ploše polykulturního naleziště, podařilo zachránit celkem 22 slovanských žárových hrobů. Pouze devět z nich bylo popelnicových, ve třinácti případech šlo o hroby jámové s násypem pozůstatků ze žároviště. Kromě keramiky, mezi níž vynikají nádoby pražského typu, jsou ve zdejších hrobových celcích významné drobné nálezy. Jde jednak o ozdoby známé z časné slovanských souvislostí, např. ozdoby z bronzového drátu ukončené spirálkou (někdy též brýlovité), lisované bronzové plechové závěsky lichoběžníkovitého tvaru, kruhový závěsek na náhrdelník ze stříbrného plechu s lisovaným dekorem a některé další předměty dokládající působení merovejského kulturního prostředí. Kromě různých typů skleněných korálků patří sem zejména charakteristická přezka s trapezoidním, příčně žlábkovaným štítkem u kořene jazýčku. Analogické přezky se někdy nacházejí spolu s kováními opasku a vyskytují se v hrobech z merovejských kostrových pohřebišť od Karpatské

kotliny, přes jižní Německo až do Gallie (Losert 2011, 478ad., Abb. 5:1; Koch 2001, 62, 296, 437, Taf. 30A:4–5, Abb. 23: M 54). Ojedinele se nacházejí také v langobardských hrobech severně od Dunaje (např. v hrobě 30 z Holubic; Čížmář 2011, 173, Taf. 12:30/2). Na základě franských analogií datuje U. Koch (2001, 62, 85 ad.) přezky tohoto typu do své 6. jihoněmecké fáze (555–580), H. Losert pak jejich produkci klade nejpozději do třetí čtvrtiny téhož století (Losert 2003, 209, Abb. 38:24–26, Var. 8; týž 2011, 478 ad.). Merovejského původu jsou rovněž druhá bronzová přezka s trapezoidním štítkem, dvě oválné železné přezky, zlomek bronzové pinzety, zdobené bronzové kování z vícedílné pásové garnitury, bronzový štítový nýt s plochou kotoučovitou hlavičkou a některé další drobnosti, mezi nimi i zbytky trojvrstvých kostěných hřebenů (Losert 2011, 478 ad., Abb. 5–6).

H. Losert (2011, 483–484) spojuje pohřebiště v Großprüfeningu se skupinou osob, pocházejících z oblasti středního Podunají, případně Panonie nebo z oblasti severně od Černého moře, která odešla na západ ještě před rozšířením avarské moci do Karpatské kotliny (po r. 568). Poloha pohřebiště v bezprostřední blízkosti Řezna naznačuje, že se noví osadníci nemohli usadit na místě bez schválení toho, kdo sídlil v nedaleké, původně římské pevnosti Castra Regina a ovládal její zázemí. Podle zmiňovaného autora šlo zřejmě o jednoho z bavorských vévodů, jemuž ozbrojená „časné slovanská elita“ podléhala patrně v roli jeho spojenců.

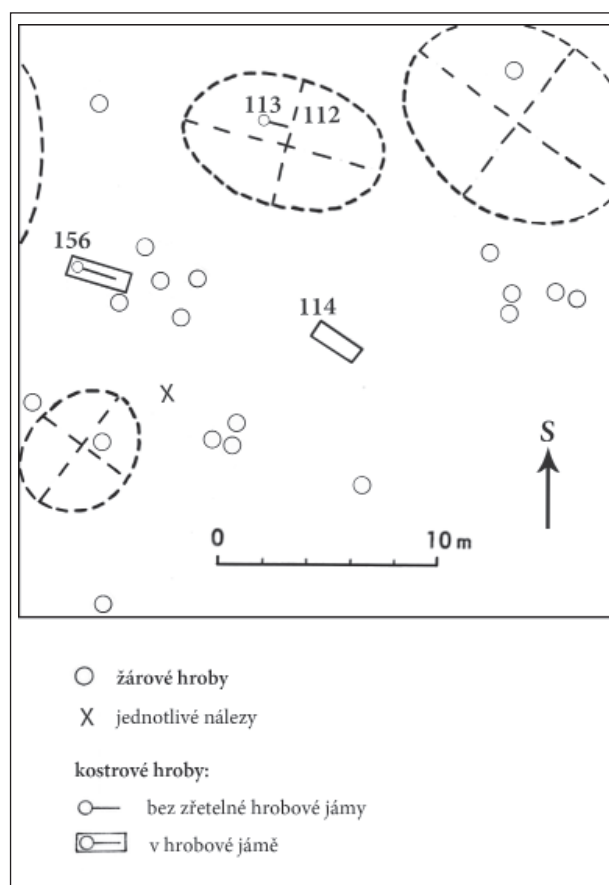
Datování slovanských nálezů z Großprüfeningu, které vykazují nejen svou geografickou polohou, ale i věcnou náplní úzké vztahy k merovejskému zázemí z konce 6. století a z doby okolo roku 600, může mít nesporný význam pro časové určení nejčasnějších slovanských nálezů ve střední Evropě.

Podobný případ vzájemného styku dvou rozdílných kulturních prostředí, avšak v menším rozsahu a v opačném pořadí než v Großprüfeningu, může dokládat i situace v Přítluckách na jižní Moravě. Zde na dosud největším žárovém pohřebišti s keramikou pražského typu se naopak merovejský kulturní projev objevil v prostředí nálezů časně slovanské kultury (obr. 1).

Přítlucké pohřebiště bylo objeveno v roce 1945 na levém břehu starého ramene řeky Dyje, v trati Obecní pasuňky, na poměrně malé ploše šterkopísčitého mírného návrší, které převyšuje inundační terén asi o 1,5 až 2 m. Systematicky bylo zkoumáno od r. 1950 do r. 1954 J. Poulíkem (Poulík 1948, 15, 69–70, 91–94; týž 1948–1950, 13, 14, 32–35, obr. 92; týž 1951, 97–100; týž 1956, 241–242; týž 1960, 32–33, 187–189, 194, tab. I:2, tab. II; týž 1966, 239, tab. XXVIII; týž 1985, 11–12, tab. 1, tab. 2:1, 3; týž 1988, 191–192, obr. 1–4; 1995, 89 ad.), přičemž v r. 1953 byl zahájen také výzkum sídliště souvisejícího s pohřebištem. Od okraje pohřebiště směrem západním byl nejbližší prozkoumaný sídlištní objekt (č. 158) vzdálen 426 m.

Na pohřebišti bylo odkryto 436 (Poulík 1960, 32) nebo až 500 žárových hrobů (Poulík 1995, 89–91), ukládaných 30–60 cm pod původní povrch (Poulík 1956, 242). Byly zkoumány hroby popelnicové i žárové hroby jámové. Nízké mohyly na ploše pohřebiště byly původně dávány do souvislosti s žárovými hroby s keramikou pražského typu. Pod jedinou mohylou se mělo nacházet více žárových pohřbů a mělo jít o jakési mohyly rodinné, které vznikaly stále novým navrhováním mohylek nad jednotlivými hroby (Poulík 1948, 69–70; týž 1948–50, 32–33). Později však byly mohylové násypy spojovány až s mladší fází pohřebiště, kdy pod ně měly být údajně ukládány jak hroby žárové, tak kostrové (Poulík 1960, 32). Žárové hroby měly tvořit skupiny, v nichž bylo až 30 popelnic, přičemž se nacházely nejen pod mohylami, ale také mezi nimi. Chudý inventář žárových hrobů tvořily např. barevné skleněné korálky, úlomky kostěných hřebců, přesleny, železné přezky, nožičky ad. (Poulík 1960, 32–33; týž 1985, 11–12; týž 1988, 191–192; týž 1995, 91–92). Jak také napovídá rozdílně uváděný počet žárových hrobů, je situace na pohřebišti, vzhledem k útržkovitě dochované dokumentaci, značně nepřehledná.

Z našeho hlediska je zcela výjimečným objevem kostrový hrob, který se nacházel „mezi žárovými hroby“ (Poulík 1995, 94) a byl označen jako kostrový hrob č. 114. Vyznačoval se především nálezem jednosečného železného saxu merovejského typu, který je v prostředí pohřebiště s keramikou pražského typu jev dosud ojedinělý¹⁾. Úplně poznání poměrů na pohřebišti znesnadňuje skutečnost, že kromě kostrového hrobu č. 114 se na pohřebišti nacházely také další, přibližně stejně orientované kostrové hroby. Navíc byla většina kostrových hrobů bez

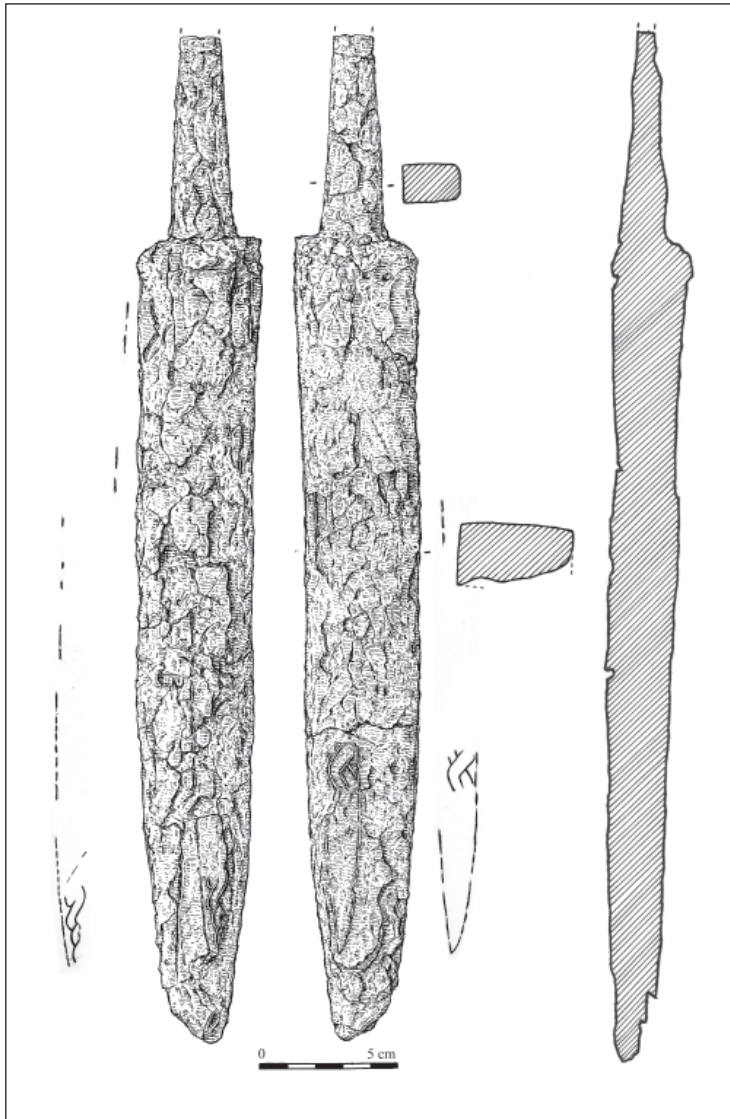

Obr. 2. Přítlucky, okr. Břeclav. Okolí hrobu č. 114, výsek z plánu pohřebiště.

Fig. 2. Přítlucky, Břeclav dist. The neighbourhood of Grave No. 114, a cut-out of the plan of the burial ground.

nálezů, jen jejich malá část obsahovala datující materiál, na jehož základě je možno tyto pohřby klást nejdříve na přelom 9. a 10. století. Mladohradištní kostrové hroby datované mincemi do 11. století jsou zahlubovány do zásypů starších mohyl a zejména v západní části pohřebiště, kde je jejich hustota největší, vytvářejí typické řadové uspořádání zhruba od jihu k severu. Žárové hroby se vyskytovaly po celé ploše pohřebiště a to jak pod mohylami, tak i mezi mohylami a podle rozložení v plánu se zdá, že se shlukovaly do několika skupin. Otázka datování vzniku mohylových násypů byla různě vykládána (Poulík 1948, 69–70, 179; týž 1960, 32; Měřínský 2002, 114 ad.) a je stále velmi nejasná. K jistému řešení může přispět teprve podrobná analýza celého pohřebiště, nejen archeologického materiálu včetně keramiky, ale i problematických prostorových vztahů mezi mohylami a jednotlivými pohřby.

Pozoruhodná je centrální poloha pojednávaného kostrového hrobu č. 114 (ve čtverci G 10) v rámci areálu, využívaného k ukládání žárových popelnicových i jámových pohřbů. Od nejbližších z nich se nacházel v odstavu 5–6 m (obr. 1, 2). Zda je tato situace způsobena druhotně, při přesunech zeminy, např. při budování násypů mohyl, nebo tento volný prostor vznikl úmyslně, nelze rozhod-

Obr. 3. Přítluky, okr. Břeclav. Sax z kostrového hrobu č. 114.

Fig. 3. Přítluky, Břeclav dist. The neighbourhood of Grave No. 114, a cut-out of the plan of the burial ground.

nout. Nejbližší ojedinělé kostrové hroby byly odkryty od pojednávajícího hrobu ve vzdálenosti cca 8 m. Hroby č. 112 a 113, které se nacházely v superpozici, ležely směrem východním, přičemž oba byly bez nálezů. Vzhledem k zahlobení hrobu č. 113 do násypu mohly 26 lze soudit, že patří nejspíše do mladohradištního období a k pojednávajícímu hrobu č. 114 není v žádném vztahu. Ve vzdálenosti opět cca 8,5 m od hrobu č. 114 směrem JZ byl zjištěn kostrový hrob č. 156, který lze na základě uvedených nálezů datovat do závěru středohradištního nebo do počátku mladohradištního období. Do stejného období lze podle doloženého inventáře zařadit také kostrový hrob č. 111, vzdálený od hrobu č. 114 až 14 m.

Jáma hrobu č. 114 měla obdélný tvar o rozměrech 214x100cm, byla orientována ve směru Z-V (podle plánu SZ-JV) a vyrýsovala se na úrovni šterkopisčitého podloží, do něhož byla zahlobena 85 cm. Podloží se nacházelo pod 25cm mocnou humusovitou hlinou, která spolu se šterkem tvořila výplň jámy. Velmi špatně zachovalou (téměř strávenou) kostru v poloze nznak, orientovanou Z-V, s lebkou na Z straně, se nepodařilo vyzvednout (Poulik 1995, 94). Kostra se nezachovala patrně v důsledku nepříznivých půdních podmínek a vzhledem k vysoké

hladině spodní vody. Podle písemného záznamu terénní dokumentace při severní stěně hrobové jámy, tedy vlevo od zemřelého, ležel sax, hrotem směřující k SZ rohu. Kolmo k hrotu zbraně byla nalezena velká železná ocílka a pod ní železný nožík. Při hraně ostří saxu měly být podle terénní dokumentace patrné „zbytky dřevěného předmětu“. Terénní kresba ani fotografie hrobu se bohužel nezachovaly; doprovodné nálezy - ocílku a nožík se nepodařilo najít.

Sax z hrobu č. 114 (obr. 3) je při současném stavu zachovalosti dlouhý 36,8 cm, trn je částečně odlomen. Po vyzvednutí měřil 39,5 cm a po konzervaci v RGZM činila jeho délka 38,5 cm. V pravoúhle odsazených ramenou čepele je sax 4,2–4,5 cm široký a délka čepele činí 29,5 cm (provedený rtg. snímek nepřinesl žádné výsledky k výrobnímu postupu). Při restaurování saxu byla zjištěna oboustranná rytá výzdoba (Jahresbericht RGZM 1989, Abb. 59). Podél hřbetu se z výzdobného pásu na jedné straně zachoval klín sbíhající se ze souběžných linií, výše pak část linie lemující hřbetu saxu. Několik cm nad rytým klínem je zachována část pletence, vymezeného souběžnými liniemi. Při hřbetu na protější straně, v klínu sbíhající se linií, je opět zachycen pletenec a nad ním pouze

zbytky souběžných linií (obr. 3). Ze zbytků výzdoby nelze ovšem rozpoznat, zda pletenec oboustranně vyplňoval celé pole mezi podélně probíhajícími liniemi, nebo zda byl v určitých částech vystřídán jiným motivem.

Sax z hrobu č. 114 patří k typické franské zbrani, která se počala vyvíjet v průběhu 6. století. Doba největšího rozšíření merovejských saxů spadá do období po polovině 6. století, zejména pak do 7. a počátku 8. století, kdy zaujímají stále významnější místo ve výzbroji bojovníka (Böhner 1958, 130 ad.). Pro vývoj saxu jsou příznačné stále silící tendence ke zvětšování rozměrů a přibývajících robustnosti zbraně, které v průběhu času umožňují rozlišit několik základních vývojových forem. Ty se liší nejen masivností, která je typická pro nejpozdější typy, ale hlavně poměrem šířky čepele k její délce i délkou trnu jílice, která se postupem doby zvětšuje (Koch 1968, 82 ad.; táž 1977, 106 ad.; Wernard 1998, 748–750, 771; ad.). Na druhé straně se vyskytují i názory, že pro jemnější chronologii nejsou typologické proměny saxů až tak významné (Wernard 1998, 771; Walter 2008, 166ad.), jak o tom bylo dříve uvažováno (Hübener 1989, 75 ad.), a že jejich přesnější datování je ztíženo značnou variabilitou těchto zbraní, způsobenou jejich výrobou v lokálních dílnách. U. Kochová (2001, 277) např. upozorňuje na skutečnost, že na pohřebišti v Pleidelsheimu (JZ Německo) se saxy vyznačují obecně menšími rozměry.

Sax z Přítluck se svým tvarem a proporcemi poněkud liší od většiny časnějších krátkých nebo úzkých saxů převážně z 6. stol (Neuffer-Müller 1966, 28; Koch 1977, 106 ad.; Leicht 2002, 130 ad.; Wernard 1998, 774 ad.; Losert 2003, 413 ad.), avšak také od masivních širokých saxů s dlouhým trnem jílice, užívaným v pokročilejším 7. století. Nejspíše je možno jej zařadit mezi tzv. lehké široké saxy (leichter Breitsax), které se vyznačují délkou čepele kolísající u jednotlivých autorů průměrně cca mezi 26–40 cm a její šířkou mezi 4–5 cm (Koch 1977, 167; Wernard 1998, 775 ad.; Siegmund 1998, 87 ad., Tab. 12).

Většinou se počítá s poměrně pozdními počátky lehkých širokých saxů. I když se mohou objevit i dříve, počínají se podle J. Wernarda silněji prosazovat až v pozdním 6. století (Wernard 1998, 750, 775–777), nebo podle F. Siegmunda od sedmdesátých nebo dokonce osmdesátých let 6. stol. (Siegmund 1998, 93–94, 206–207, Abb. 81). Např. na pohřebišti v Mengen jsou řazeny do konce 4. fáze (570–610) a do 5. fáze pohřebiště, spadající mezi léta 610–640 (Walter 2008, 166 ad., Tab. 32). Na pohřebišti v Pleidelsheimu se nacházely v hrobech č. 7. a 8. fáze jihoněmecké chronologie, tedy v období po roce 580. Také pohřebiště ze Schretzheimu patří přibližně do stejného časového úseku (Koch 1977, 25, 107; táž 2001, 61, 69 ad., 277, 284 ad., 297, 300, 316, 319, Abb. 24; M Code 20). Dva hroby s obdobnými saxy na franském pohřebišti v Rödigen jsou datovány do období mezi léty 570–610 (Herget 2006, 41, 124 ad.), ostatní pak do let pozdějších. Na nekropoli ve švýcarském Schleithheimu-Hebsack spadá lehký široký sax, zdobený pletencovou výzdobou, do pozdního 6. stol. (Leicht 2002, 130 ad.). Především do období po polovině 6. nebo do časného 7. století, jsou datovány saxy analogického typu také

z dalších početných nekropolí fransko-alamanské sféry, např. z Unterthürheim (Grünwald 1988, 147, 163, 202) nebo z Eltville (Blaich 2006, 74) do první třetiny 7. století. Z bavorského pohřebiště v Altenerdingu v horním Bavorsku jsou lehké širší saxy zařazovány do téhož období, přičemž nejstarší doklady již do druhé poloviny 6. stol. (Losert 2003, 420).

Sax z Přítluck se vyznačuje některými typologickými rysy, které by ve skupině lehkých širokých saxů mohly být pokládány za archaičtější. Poměr jednotlivých proporcí čepele, přičemž její šířka činí asi 15% její délky, posouvá zbraň ještě do blízkosti poněkud starších typů krátkých nebo lehkých saxů, příznačných pro pozdní 6. století (Wernard 1998, 775, Abb. 3). Rovněž délka trnu jílice přesto, že je oboustranně a pravoúhle odsazen od čepele, nedosahuje délky obvyklé u pozdních saxů (i více než 20 cm). Po vyzvednutí saxu délka trnu činila cca 10 cm (viz celková délka saxu po konzervaci 38,5 cm – délka čepele 29,5 cm). To vše naznačuje jistou spřízněnost přítluckého exempláře s výše zmíněnými staršími formami saxů, užívanými ještě v 6. stol.

Jak již bylo výše uvedeno, zvláštním znakem saxu z Přítluck je rytá pletencová výzdoba, jejíž zbytky lze rozeznat ve výzdobném pásu vymezeném liniemi na obou stranách čepele. Výzdoba pletencem na těchto zbraních je příznačná především pro franskou a alamanskou oblast (Wernard 1998, 751 ad., Abb. 1, Legoux – Périn – Vallet 2006, 30:64), avšak byla zastoupena i na saxech ze saského pohřebiště v Beckumu I (Westphal 1991, 274 ad. Abb. 2–4, 7; týž 2002, 175 ad.). Objevuje se ovšem na saxech více typů (na krátkých a úzkých). I když vrchol jejího výskytu spadá především do pozdního 6. a do časného 7. století, její časnější oblibu lze zaznamenat již na některých saxech z druhé poloviny 6. století (Wernard 1998, 752 ad.; Koch 2001, 61, Abb. 23 – SD fáze 6–7 (555–580); Aufleger 1997, 157; Walter 2008, 169; Legoux – Périn – Vallet 2006, 11, 54).

Jo Wernard (1998, 751 ad.) rozlišuje dvě skupiny saxů zdobených pletencem, přičemž první skupina (skupina A) se vyznačuje výzdobou na obou stranách čepele a pletencem kombinovaným se zřetelnými zvířecími motivy. Datování těchto saxů s kvalitně provedenou výzdobou náleží pozdnímu 6. stol. (Wernard 1998, 752 ad.). Geografické rozšíření zdobených saxů sahá v současné době od Holandska přes Belgii a Lucembursko až do východní Francie a od Švýcarska až po jihozápadní Německo, případně dolní Sasko (Wernard 1998, 752, Abb. 1; Aufleger 1997, 247; Schmidt 1993, 124–126, Abb. 15).

I když je čepel přítuckého exempláře z hrobu č. 114 zdobena pletencem rovněž po obou stranách, torzovitý stav nedovoluje rozhodnout, zda byl se zvířecími motivy kombinován. Proto radíme sax spíše do Wernardovy skupiny B, v níž se na čepeli saxů zvířecí motivy neobjevují. Poměrně kvalitní provedení pletencového vzoru by však nevyklučovalo spíše časnější chronologické zařazení saxu z Přítluck. V každém případě je výskyt této zbraně v naší oblasti zcela výjimečný.

Z hlediska celkového hodnocení a snad i datování hrobu č. 114 v Přítluckách, jsou důležitá také pozorování,

Obr. 4. Přítluky, okr. Břeclav. Ukázky popelnic.
Fig. 4. Přítluky, Břeclav dist. Examples of urns.

učiněná pokud jde o uložení zbraně v hrobové jámě. Sax v hrobě ležel po levé straně zemřelého, hrotem obrácený vzhůru, směrem k hlavě. I když uložení saxu v merovejských hrobech může být rozmanitější, je poloha saxu po levé straně, případně na levé horní končetině nebo na levé straně trupu tak, aby hrotem směřoval vzhůru obzvláště typická, a objevuje se na početných pohřebištích, přičemž na několika převažuje. Analogie k poloze saxu z hrobu v Přítlukách nacházíme v merovejské sféře např.

na pohřebišti ve Schretzheimu, kde kromě různých druhů poloh, leželo několik krátkých a úzkých saxů i většina lehkých a těžkých saxů hrotem nahoru, obzvláště často na levé straně, na levé ruce, řidčeji na levé straně trupu (Koch 1977, 105ad.). Na nekropoli v Eltvill ve franské oblasti bylo takto uloženo přes 62% saxů (Blaich 2006, 72), na pohřebišti v Rödigen bylo stejné uložení zjištěno ve 28 případech, tedy ve většině z 39 hrobů, v nichž byla poloha saxu zachycena (Herget 2006, 38 ad.) atd.

Stejný způsob uložení, ovšem vedle dalších variabilních možností, byl poměrně častý a objevuje se v různé míře zastoupení na početných nekropolích rozsáhlé merovejské sféry, např. v Altenerdingu, Pleidelsheimu, Aubingu, Mengen, Unterthürkheim, Wenigumstadt (Losert 2003, 420; Koch 2001, Abb. 34, 45, 46, 55; Dannheimer 1998, Taf. 145–148; Walter 2008, 166; Grünewald 1988, 144; Stauch 2004, 36, 38, 160–161, Taf. 79, 107, 111) a dalších, které nelze všechny uvádět.

Z chronologického hlediska je zajímavé zjištění, které učinila S. Walter v Mengen, podle níž v časnějším fázích zdejšího pohřebiště nevykazují saxy v hrobech žádnou polohu, která by převažovala, i když jejich uložení podél levé strany trupu hrotem vzhůru je zde rovněž silně zastoupeno. Teprve od 5. fáze trvání pohřebiště, která podle autorky spadá mezi léta 610–640, začíná být zásadně dodržován zvyk ukládat saxy na jednom a též místě, totiž naopak, po pravé straně mrtvého, ve výšce stehna, případně přes stehno. Evidentní různorodost uložení v předchozím období vysvětluje tím, že tehdy byl sax ukládán do hrobu ještě připevněn k opasku. Teprve v pozdějším období se ustálil zvyk ukládat sax, spolu s opaskem, přes dolní končetiny (Walter 2008, 166).

I když stejné pravidlo zřejmě nemuselo platit bezvýhradně pro všechna pohřebiště, může uložení typického merovejského saxu z hrobu v Příkladkách po levé straně mrtvého hrotem vzhůru, časnější dataci hrobu alespoň naznačovat. Tato poloha potvrzuje také domněnku, že výskyt saxu v hrobě z Příkladků není důsledkem případného importu (srov. Jahresbericht RGZM 1989, 770) nebo např. ojedinelého daru, ale skutečností, že na místě byla pohřbena osoba nejspíše cizího původu, při jejímž pohřbu byly dodržovány pohřební zvyklosti obvyklé v merovejské sféře. Další nálezy z hrobu, tj. železná ocílka a pod ní ležící železný nůž, které se v merovejských bojovníckých hrobech rovněž běžně vyskytují (např. Losert 2003, Tabelle 22), také zde tvořily výbavu hrobu muže-bojovníka, k jehož výstroji sax náležel. Jejich poloha by dokonce mohla naznačovat, že šlo o opasek uložený tak, jak bylo obvyklé i v merovejské sféře. Vedle funkce zbraně, mohl sax, který byl zřejmě určen k dennímu nošení, zastávat i funkci společenské insignie a označovat vyšší sociální nebo ekonomické postavení pohřbené osoby (Grünewald 1988, 144). Podle J. Poulíka (Poulík 1995, 94) měla mít velká železná ocílka podobnou formu jako exemplář ze žárového hrobu XV z Velatic (Poulík 1948, obr. 25:11).

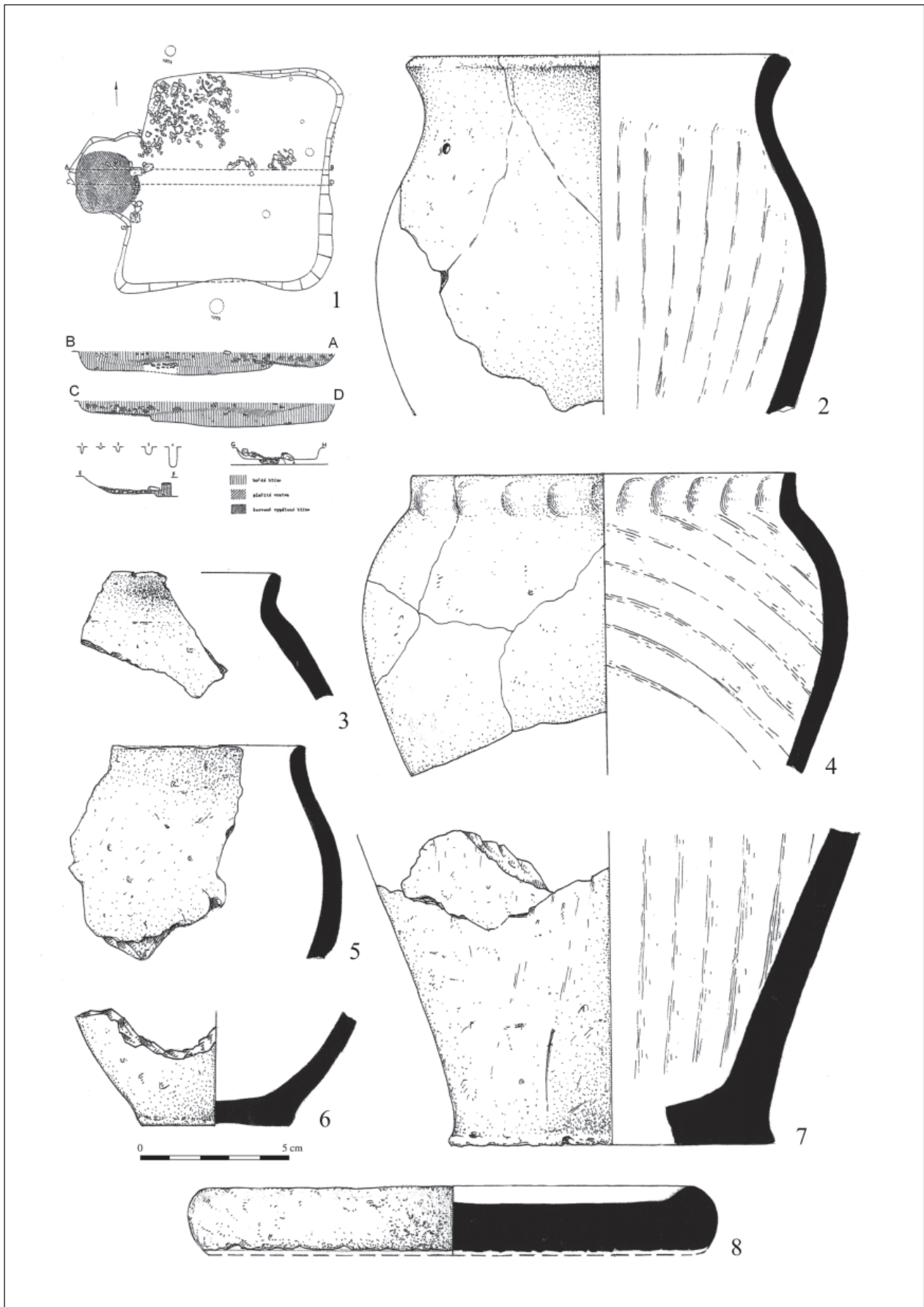
Datujeme-li hrob z Příkladků na základě provedených srovnání nejspíše do pozdního 6. století až do počátku 7. stol. je toto časové určení prakticky shodné s daty, která byla vyvozena z rozboru nálezů na pohřebišti v Großprüfeningu u Řezna. Chápeme-li však hrob č. 114 z Příkladků jako cizí prvek v prostředí žárového pohřebiště s keramikou pražského typu (obr. 4), lze předpokládat, že neudává termín samotných počátků této nekropole, neboť ta mohla být určitou, nám neznámou dobu již využívána. To by ovšem umožňovalo klást založení pohřebiště do ještě časnějšího období, tedy zřejmě někam do průběhu druhé poloviny 6., nejspíše však do poslední třetiny 6. století.

Kostrový hrob č. 114 z Příkladků se saxem, nacházejícím se v poloze, která byla z hlediska rituálních zvyklostí v merovejské sféře běžná, by mohl dokládat fyzickou přítomnost osoby cizorodého původu na území obsazeném Slovy v období od sklonku 6. stol.

Vzhledem ke geografické poloze jižní Moravy a k přelomové situaci na rozmezí 6. a 7. století, je pro řešení otázky původu nálezu z Příkladků třeba zmínit také saxy z avarských hrobů v Karpatské kotlině (Csiky 2012, 372). Důležité jsou časové i kulturní okolnosti, za nichž se zde saxy vyskytují. Jak bylo konstatováno, sax z Příkladků patří do okruhu lehkých širokých saxů a má po formální stránce ještě blízko ke skupině merovejských krátkých saxů (viz Wernard 1998, Abb. 3). Pokud jde o krátké saxy, jsou tyto zbraně v Karpatské kotlině datovány do časné avarského období a jsou charakteristické zejména pro východopanonská pohřebiště, vykazující úzké vztahy k merovejské kulturní sféře nebo pro nadále používané kostrové nekropole původního gepidského obyvatelstva v Sedmihradsku. Předpokládá se proto, že přítomnost těchto poměrně raných příkladů je zde spojena s přežívajícími germánskými populacemi. Příklady lehkých širokých saxů, které mají k přítluckému exempláři nejbližší, jsou datovány rovněž do časného avarského období. Vystupují opět na východopanonských pohřebištích (Kölked-Feketekapu, Szekszárd-Bogyiszlói út., Csolnok), na nichž jsou vztahy k merovejskému prostředí evidentní (Csiky 2012, 378, 380, pozn. 51–52). Početné nálezy z výzkumů nekropolí z časné avarského období ve východní Transdanubii, které, pokud jde o formu, ornamentaci (zvířecí styl) i techniku provedení specifických součástí oděvu a výstroje, dokládají přítomnost germánského elementu, jsou často připisovány skupinám přežívajících Germánů, nejvíce Gepidům (souhrnně Vida 2003, 302 ad., zvl. 305; týž 2007, 327; Daim 1998, 108), nelze ovšem vyloučit ani zbytky dalších germánských populací (Müller 2002a, 34; týž 2002b, 24). Hroby vybavené zlatými artefakty dokonce naznačují existenci lokální germánské aristokracie, přetrvávající pod avarskou nadvládou (Vida 2003, 303; Müller 2002a, 33 ad.).

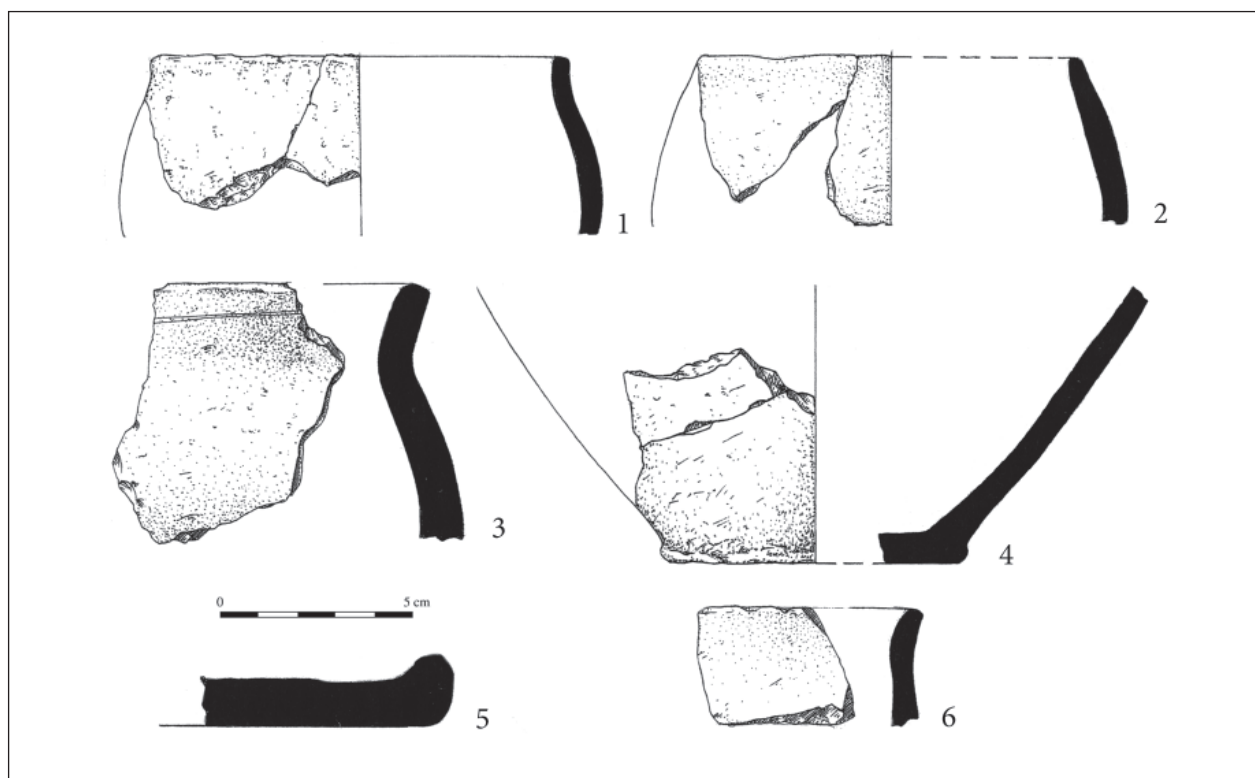
V následující době, ve středním a zejména pozdním avarském období, se setkáváme především s formami širokých a dlouhých saxů, jejichž výskyt v avarských hrobech je již poměrně běžný a jsou zde chápány spíše jako artefakty cizího, merovejského původu, i když nelze vyloučit ani místní provenienci některých druhů těchto zbraní podle západních předloh (Csiky 2012, 378; Daim 1998, 110).

Zjištění, že sax z hrobu č. 114 v Příkladkách vykazuje jisté časové i typové souvislosti s nálezy z okruhu časné avarských pohřebišt, zejména se skupinou pohřebišt ve východní Panonii (Transdanubii), v jejichž inventáři jsou germánské prvky, by mohlo vést k domněnce, že rovněž exemplář z Příkladků, případně i samotný hrob, jsou ojedinelými pozůstatky místního germánského (langobardského) obyvatelstva z předchozího období, přežívajícího do počátku 7. století. Dosavadní izolovanost tohoto nálezu v prostředí s keramikou pražského typu a zejména skutečnost, že čepel saxu, na rozdíl od všech avarských

Obr. 5. Pavlov – Horní pole, okr. Břeclav. Půdorys a řez objektem 953, nálezy z objektu.
Fig. 5. Pavlov – Horní pole, Břeclav dist. Ground plan and cross-section of Feature 953, inventory.

Obr. 6. Pavlov – Horní pole, okr. Břeclav. Nálezy z objektu 953.

Fig. 6. Pavlov – Horní pole, Břeclav dist. Finds from Feature 953.

příkladů zdobí rytá výzdoba, zejména pletencový ornament, však nabízí jiné vysvětlení. V případě pletence, jak již bylo výše uvedeno, jde totiž o dekor, příznačný téměř výlučně pro západomerovejský okruh, zejména pro fransko-alamanskou oblast. Pokud bychom tedy uvažovali o provenienci zbraně z přítluckého hrobu č. 114 nebo o původu osoby, která v něm byla pohřbena, pak se jako nejpravděpodobnější jeví spojení přítluckého saxu s merovejským západem.

Nepravděpodobné také je, že by se merovejský sax, datovaný na přelom 6. a 7. století a uložený po obvyklém merovejském způsobu na levé straně nebožtíka, hrotem obráceným k hlavě, mohl ocitnout v pozdějších časových souvislostech převážně mladohradištního pohřebiště, tedy po cca 300 letech trvající časové mezeře. Předpokládáme proto, že zde šlo o jeden nebo několik kostrových hrobů (které se vzhledem k možným pozdějším zásahům nemusely všechny zachovat) na ploše přibližně současného žárového pohřebiště s keramikou pražského typu. Teprve až mnohem později, zejména ve svých západních částech, bylo překryto kostrovým pohřebištěm, užívaným snad od konce 9. století a především ve stoletích následujících.

Kromě výše uvedených dat, získaných na základě archeologické analýzy nálezů z Großprüfeningu a z Přítlucku přispívají k upřesnění datování počátků kultury s keramikou pražského typu na Moravě také nové údaje, získané pomocí přírodovědné metody C^{14} z Pavlova (obr. 7) ze sídlištních objektů.

Pokusy o získání absolutně chronologických dat počátky časně slovanské kultury pomocí C^{14} byly učiněny již dříve. Na základě analýzy zuhelnatělých zbytků kůlů byla datována dvě obydlí (16 a 6) z časně slovanského sídliště v Dessau-Mosigkau ve středním Polabí (Krüger 1967, 114) a dvě (28/68 a 55/68) z Prahy-Běchovic (Vencl 1973, 381). Získaná radiokarbonová data však byla příliš široká.

Významný příspěvek k absolutnímu zařazení časně slovanských objektů přinesla dendrodata ze zahluobeného obydlí (objekt 1) z Krakowa-Nowe Huty, naleziště 5B. Dubové trámy, které byly použity při stavbě domu, byly podle nich pokáceny nejdříve r. 625, obydlí proto mohlo být užíváno asi do poloviny 7. stol. (Krapiec 1996, 134), přičemž keramika z domu po typologické stránce odpovídá již mladší fázi osídlení.

Soupis časně slovanských objektů datovaných pomocí C^{14} a dendrochronologie podal M. Dulinicz (2007). Zatím jich nejvíce pochází ze SV Slovinska (z oblasti Prekmurja), ze sídliště z okolí Murska Sobota, na levém břehu středního toku řeky Mura. Např. ze sídliště Nova tabla byly analyzovány vzorky uhlíků ze 7 nejstarších obydlí a jam, přičemž získané výsledky dovolují podle autora datovat slovanské osídlení oblasti do 2. poloviny 6. století, nejpozději okolo r. 600 (Guštin 2010, 55–56). Z dalšího naleziště Oskrbi center - jug byly analyzovány dva vzorky uhlíků z obydlí, přičemž jeden vzorek je datován do intervalu od 5. až do 1. poloviny 6. století a druhý

do 2. poloviny 6. až 1. poloviny 7. století. Stáří vzorků může podle autorky potvrzovat první slovanské osadníky v této oblasti v polovině 6. stol. (Pavlovič 2008, 51).

V nedávné době byla získána data C^{14} z volně stojící kopulovité pece (objektu 1) ze Suchohradu, z JZ Slovenska, která byla na základě typologického rozboru keramiky zařazena do nejstarší fáze kultury pražského typu. Byly analyzovány dva vzorky uhlíků z dubu a jasanu. Vzorek uhlíku z dubu poskytl po kalibraci výsledek 130–550 s 95% pravděpodobností a vzorek z jasanu výsledek 420–570 s 95 % pravděpodobností. I když jsou tato data pro datování nejstarší fáze kultury s keramikou pražského typu široká, umožňují podle autorů datovat zdejší slovanské osídlení do období před příchodem Avarů (Fusek – Zábajník 2010, 164 ad.).

Důležitá data pro chronologii nejstarších nálezů kultury s keramikou pražského typu představují údaje získané pomocí C^{14} ze sídliště v Pavlově-Horním poli²⁾. Z doposud největšího prozkoumaného sídliště na Moravě (Jelínková 1989; táž 1990a; 1990b; táž 1991; táž 1993; Jelínková – Rakovský – Stuchlíková – Peška 1987) bylo ze čtyř zahloubených obydlí odebráno vždy po třech vzorcích ze zvířecích kostí. Šlo o obydlí zařazená do tří vývojových fází sídliště (I-III), jejichž definice vycházejí z pokusu o relativně chronologické třídění keramiky na lokalitě na základě typologické analýzy. Pro obydlí č. 953, jehož keramika je řazena do nejstarší fáze (I) sídliště v Pavlově, byla analýzou C^{14} získána následná data³⁾:

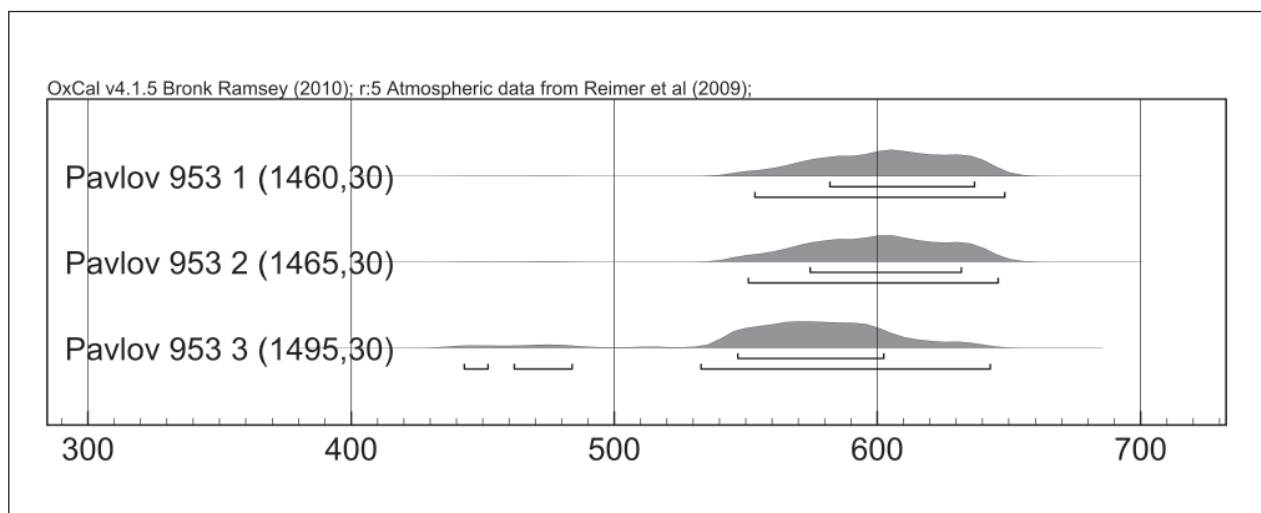
Objekt	Vzorek	C^{14} BP	1 σ (68,2%)	2 σ (95,4%)
953	POZ-21358	1460± 30	582-637	553-648
953	POZ-21546	1465± 30	574-632	551-646
953	POZ-21547	1495± 30	547-602	426-484 (3,1%) 443-452 (1%) 533-643 (91,3%)

Prvním dvěma vrcholům 2σ k datu POZ- 21547 nepřikládáme, také s ohledem na dvě předchozí data, váhu a existenci objektu klademe někam do intervalu mezi léty 533 až 648. Stejně zařazení nevyklučují ani krajní hodnoty 1σ 547 a 637 (viz obr. 7). Obydlí tedy s velkou pravděpodobností existovalo již v závěru 6. století, nejpozději kolem r. 600.

Keramika ze zmíněného obydlí 953 je reprezentována nádobami štíhlých forem s úzkým dnem, převážně krátkými přímými nebo mírně zataženými nebo vyhnutými okraji nebo také nádobami baňatějšího tvaru s širším dnem a vyhnutějšími okraji a plochými talíři (obr. 5, 6).

Významným přínosem je také skutečnost, že získaná absolutní data potvrzují posloupnost výše navržených fází (I–III) z Pavlova-Horního pole. Toto chronologické dělení v podstatě odpovídá výsledkům vyplývajícím z rozboru širší nálezové základny z ostatních moravských nalezišť (Jelínková 1990a).

Archeologický rozbor nálezové situace a analýza saxu z hrobu č. 114 z Přítluk a výsledky radiokarbonové analýzy vzorků z objektu 953 z Pavlova, které naznačují datování nejstarších nálezů s keramikou PT na Moravě na přelom 6. a 7. století neznamenají ovšem jednoznačné údaje o počátcích slovanského osídlení na Moravě. Jak

Obr. 7. Pavlov – Horní pole, okr. Břeclav. Kalibrovaná data z objektu 953.

Fig. 7. Pavlov – Horní pole, Břeclav dist. Calibrated dates from Feature 953.

již bylo uvedeno, nepředpokládáme, že kostrový hrob č. 114 z Přítluk určuje již samotný počátek pohřbívání na pohřebišti. Rovněž absolutní data získaná z obydlí 953 z Pavlova udávají spíše dobu zániku obydlí, nikoliv jeho vzniku. Ukazují-li tedy získané údaje s největší pravděpodobností na přelom 6. a 7. století lze je chápat spíše jako termíny post quem. Osada určitou dobu žila a slovanské obyvatelstvo sem přišlo někdy před tímto datem. K postupnému osazování mohlo tak na Moravě docházet v průběhu poslední třetiny 6. století. Kontakty přichozích Slovanů s nejpozdějším langobardským osídlením nejsou zatím archeologicky doloženy a historické zprávy o aktivitách langobardského prince Hildigise, využívajícího slovanských bojových družin, samozřejmě neznamenají počátky souvislého osídlení slovanským obyvatelstvem. Pronikání menších bojovníckých nebo prospektorských skupin (podobně jako v Grossprüfeningu), již v časnějším období, nelze vyloučit.

Poznámky

- 1 Z Újezdu u Mohlenice je uváděn hrobový nález, v jehož inventáři se měl nacházet mj. sax (Kasperek 1955, 65–67). Původ nálezů je však velmi problematický (Charvát 1997, 7–9).
- 2 Provedeno v rámci projektu GA ČR č. 404/07/1629.
- 3 Za provedení analýz děkují prof. T. Goslarovi.

Príspevek vznikl v rámci v rámci Programu výzkumné činnosti Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., na léta 2012–2017.

Literatura

- Aufleger, M. 1997:** *Tierdarstellungen in der Kleinkunst der Merowingerzeit im westlichen Frankenreich*. Archäologische Schriften des Instituts für Vor- und Frühgeschichte der Johannes Gutenberg-Universität Mainz. Mainz.
- Blaich, M. C. 2006:** *Das frühmittelalterliche Gräberfeld von Eltville, Rheingau-Taunus-Kreis. Beiträge zur Siedlungsgeschichte des Rheingaus vom 5. bis 8. Jahrhundert n. Ch.* Fundberichte aus Hessen, Beiheft 2, 1. Wiesbaden.
- Böhner, K. 1958:** *Die fränkischen Altertümer des Trierer Landes*. Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit B1. Berlin.
- Csiky, G. 2012:** Saxe im awarenzeitlichen Karpatenbecken. In: *Thesaurus Avarorum. Régészeti tanulmányok Garam Éva tiszteletére*. Budapest, 371–393.
- Čižmář, M. 2011:** Das Gräberfeld von Holubice. In: Tejral, J., Stuchlík, S., Čižmář, M., Klanica, Z., Klanicová, S.: *Langobardische Gräberfelder in Mähren I*. Spisy AÚ 39, 129–224, Taf. 8–28.
- Daim, F. 1998:** Das awarische Gräberfeld von Zillingtal: Sechs Gräber mit „westlichen“ Gegenständen. „Zur Landeskunde des Burgenlandes“. In: *Festschrift Hanns Schmid*. Eisenstadt, 97–136.
- Dannheimer, H. 1998:** *Das baiuwarische Reihengräberfeld von Aubing, Stadt München*. Stuttgart.
- Dulnicz, M. 2007:** Wczesnosłowiańskie obiekty archeologiczne na południe od Karpat, Sudetów i Rudaw datowane metodami bezwzględny. *Archeologia Polski* 52, 81–130.
- Fojtík, P., Šmíd, M. 2008:** *Slovanské hroby a pohřebišť na Prostějovsku*. Pravěk, Supplementum 18. Brno.
- Fusek, G., Zábajník, J. 2010:** Frühslawisches Siedlungsobjekt aus Suchohrad. Zur Problematik der langobardisch-slawischen Beziehungen. In: Beljak, J., Březinová, G., Varsik, V. (ed.) *Archeológia barbarov 2009*. Nitra, 155–180.
- Grünwald, Chr. 1988:** *Das alamannische Gräberfeld von Unterthürheim, Bayerisch-Schwaben*. Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte. Reihe A, Band 59. Kallmünz/Opf.
- Guštin, M. 2010:** Odtisi prvih slovanskih rodov na območju med vzhodnimi Alpami iz zgornjim Jadranom. In: Štih, P., Balkovec, B. (Hrsg.) *Migracij in slovenski prostor od antike do danes* (Zbirka Zgodovinskega časopisa 39). Ljubljana, 45–58.
- Herget, M. 2006:** *Das fränkische Gräberfeld von Rödigen, Kr. Düren. Chronologie und Belegungsabfolge*. Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte Bd. 22. Rahden/Westf.
- Hübener, W. 1989:** Die Langsaxe der späten Merowingerzeit. *Acta Praehistorica et Archaeologica* 21, 75–97.
- Charvát, P. 1997:** Hrady v Podlesí: středověké Vraclavsko do roku 1300. *Pomezí Čech a Moravy I*. Litomyšl, 7–41.
- Jahresbericht des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Forschungsinstitut für Vor- und Frühgeschichte 1989.** In: *Jahrbuch des Römisch-germanischen Zentralmuseums Mainz*, 38 Jhrg. 1989/2, 689–793.
- Jelínková, D. 1989:** Rettungsgrabungen am Bau des Wasserwerkes Nové Mlýny im Jahre 1986 (Bez. Břeclav). *Přehledy výzkumů* 1986, 89–90.
- Jelínková, D. 1990a:** K chronologii sídlištních nálezů s keramikou pražského typu na Moravě. In: *Pravěk a slovanské osídlení Moravy*. Brno, 251–281.
- Jelínková, D. 1990b:** Rettungsgrabung der Siedlung aus dem frühslawischen Zeitabschnitt in Pavlov (Bez. Břeclav). *Přehledy výzkumů* 1987, 87–88, Taf. 8.
- Jelínková, D. 1991:** Beendigung der Rettungsgrabung einer Siedlung aus der frühslawischen Periode in Pavlov (Bez. Břeclav). *Přehledy výzkumů* 1988, 69.
- Jelínková, D. 1993:** Pavlov - slavjanskoje poselenije 6–8vv.. *Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques, Bratislava 1–7 Septembre 1991*, 4. Bratislava, 74–83.
- Jelínková, D., Rakovský, I., Stuchlíková, J., Peška, J. 1987:** Rettungsgrabungen auf dem Bau des unteren Stausses des Wasserwerkes Nové Mlýny im Jahre 1985 (Bez. Břeclav). *Přehledy výzkumů* 1985, 64–65.
- Kasperek, M. U. 1955:** Ein Germanengrab von Augezd bei Müglitz in Mähren. Ein Grab aus der Merowingerzeit. Sonderdruck aus dem *Heimatjahrbuch Ostsudetenland*, Band 3, St. Ottilien in Oberbayern, 65–67.

- Kiss, A. 1996:** *Das awarenzeitlich gepidische Gräberfeld von Kölked-Feketekapu A*. Innsbruck.
- Klanica, Z. 2008:** *Mutěnice-Zbrod. Zaniklé slovanské sídliště ze 7.–10. století*. Brno.
- Koch, U. 1968:** *Die Grabfunde der Merowingerzeit aus dem Donautal um Regensburg*. Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit A 10. Berlin.
- Koch, U. 1977:** *Das alamannische Reihengräberfeld von Schretzheim*. Germanische Denkmäler Völkerwanderungszeit. A 13. Berlin.
- Koch, U. 2001:** *Das alamannisch-fränkische Gräberfeld bei Pleidelsheim*. Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 60. Stuttgart.
- Krapiec, M. 1996:** Dendrochronologiczne datowanie zwęglonych prób drewna z wczesnośredniowiecznej półziemianki z Krakowa-Nowej Huty-Wyciąża (stanowisko 5B). *Materiały Archeologiczne Nowej Huty* 19, 129–135.
- Krüger, B. 1967:** *Ein frühslawischer Siedlungsplatz in mittleren Elbgebiet*. Berlin.
- Kuna, M., Profantová, N. 2005:** *Počátky raného středověku v Čechách. Archeologický výzkum sídlení aglomerace kultury pražského typu v Rostokách*. Praha.
- Legoux, R., Périn, P., Vallet F. 2006:** *Chronologie normalisée du mobilier funéraire mérovingien entre Manche et Lorraine*. Bulletin de liaison de l' Association française d'Archéologie mérovingienne, Hors-série, 2e édition revue et corrigée, 2006.
- Leicht, J. 2002:** Beigaben der frühmittelalterlichen Gräber: Grabungen 1983–1990. In: Burzler, A., Höneisen, M., Leicht, J., Ruckstuhl, B. 2002: *Das frühmittelalterliche Schleithen – Siedlung, Gräberfeld und Kirche*. Schaffhausen. 122–195.
- Losert, H. 2003:** Das frühmittelalterliche Gräberfeld von Altenerding in Oberbayern und die „Ethnogenese“ der Bajuwaren. In: H. Losert, A. Pleterski: *Altenerding in Oberbayern. Struktur des frühmittelalterlichen Gräberfeldes und „Ethnogenese“ der Bajuwaren*. Teil I. Berlin-Bamberg-Ljubljana.
- Losert, H. 2007–2008:** Slawen in der Oberpfalz – eine Bestandsaufnahme. *Acta archaeologica Carpathica* 42–43, 301–370.
- Losert, H. 2011:** Das Brandgräberfeld von Regensburg-Großprüfening und die frühen Slawen in Pannonien. In: Heinrich-Tamáška, O. (Hrsg.): *Keszthely-Fenekpuszta im Kontext spätantiker Kontinuitätsforschung zwischen Noricum und Moesia*. Castellum Pannonicum Pelsonense 2. Budapest-Leipzig-Keszthely-Rahden/Westf., 475–489.
- Macháček, J. 2000:** K absolutní a relativní chronologii keramiky středodunajské kulturní tradice na jižní Moravě. *Sborník prací FFBU M 5*, 25–55.
- Müller, R. 2002a:** Das Familiengräberfeld Keszthely, Fenéki-Straße. In: *Germanen am Plattensee*. Traismauer, 33–35.
- Müller, R. 2002b:** Germanische Funde aus der altchristlichen Basilika und aus dem Horreum-Gräberfeld aus der Befestigung in Fenékpuszta. In: *Germanen am Plattensee*. Traismauer, 23–25.
- Neuffer-Müller, Chr. 1966:** *Ein Reihengräberfriedhof in Sontheim an der Brenz (Kreis Heidenheim)*. Veröffentlichungen des staatlichen Amtes für Denkmalpflege Stuttgart A11. Stuttgart.
- Pavlovič, D. 2008:** Novi izsledki arheoloških terenskih raziskav na Novi tabli pri Murski Soboti. In: Guštin, M. (Hrsg.): *Srednji vek - Mittelalter. Arheološke raziskave med Jadranskim morjem i Panonsko nižino – Archäologische Forschungen zwischen der Adria und der Pannonischen Tiefebene*. Ljubljana, 49–52.
- Poulik, J. 1948:** *Staroslovanská Morava*. Praha.
- Poulik, J. 1948–50:** *Jižní Morava - země dávných Slovanů*. Brno.
- Poulik, J. 1951:** Staroslovanské mohylové pohřebiště v Přitlukách. *Archeologické rozhledy* 3, 97–100, 275, 283, obr. 66–77.
- Poulik, J. 1956:** Nové slovanské výzkumy na Moravě. *Vznik a počátky Slovanů I*, 239–258.
- Poulik, J. 1960:** *Starí Moravané budují svůj stát*. Gottwaldov.
- Poulik, J. 1966:** Nécropole slave a incinération de Přitluky (Moravie). In: *Investigations Archéologiques en Tchécoslovaquie. VIIème Congrès ISPP*. Prague, 239, tab. XXVIII.
- Poulik, J. 1985:** Svědectví výzkumů a pramenů archeologických o Velké Moravě. In: Poulik, J., Chropovský, B. a kol.: *Velká Morava a počátky československé státnosti*. Praha-Bratislava, 9–80.
- Poulik, J. 1988:** K otázce vzniku předvelkomoravských hradišť. *Slovenská archeológia* 36, 189–216.
- Poulik, J. 1995:** Žuráň in der Geschichte Mitteleuropas. *Slovenská archeológia* 43, 27–109.
- Profantová, N. 2003:** Kulturní diskontinuita a možnosti její interpretace jako etnické změny (problém tzv. slovanské expanze). *Archaeologia historica* 28/03, 19–31.
- Profantová, N. 2008:** Die frühslawische Besiedlung Böhmens und archäologische Spuren der Kontakte zum früh- und mittelawarischen sowie merowingischen Kulturkreis. In: *Kulturwandel in Mitteleuropa, Langobarden – Awaren – Slawen. Akten der Internationalen Tagung in Bonn vom 25. bis 28. Februar 2008*. Bonn, 619–644.
- Schmidt, P. 1993:** Streithahn oder stolzer Adler? In: *200 000 Jahre Kultur und Geschichte in Nassau*. Wiesbaden, 115–127.
- Siegmund, F. 1998:** *Merowingerzeit am Niederrhein. Die frühmittelalterlichen Funde aus dem Regierungsbezirk Düsseldorf und dem Kreis Heinsberg*. Rheinische Ausgrabungen 34. Köln – Bonn.
- Stauch, E. 2004:** *Weningumstadt. Ein Bestattungsplatz der Völkerwanderungszeit und des frühen Mittelalters im nördlichen Odenwaldvorland*, Teil 1–2. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie Bd. 111. Bonn.

- Vencl, S. 1973:** Časně slovanské osídlení v Běchovicích, o. Praha-východ. *Památky archeologické* 64, 340–392.
- Vida, T. 2003:** The Early and Middle Avar Period (568 – turn of the 7th–8th centuries). In: Vízny, Z., Nagy, M., Kiss, B. (ed.): *Hungarian Archaeology at the Turn of the Millennium*. Budapest, 302–307.
- Vida, T. 2007:** Late Roman territorial organisation and the settlement of the Barbarian gentes in Pannonia. *Hor-tus Artium Medievalium. Journal of the International Research Center for Late Antiquity and Middle Ages*. 13/2, 319–331.
- Walter, S. 2008:** *Das frühmittelalterliche Gräberfeld von Mengen*. Stuttgart.
- Wernard, J. 1998:** „Hic scramasaxi loquuntur“. Typologisch-chronologische Studie zum einschneidigen Schwert der Merowingerzeit in Süddeutschland. *Germania* 76, 747–787.
- Westphal, H. 1991:** Untersuchungen an Saxklingen des sächsischen Stammesgebietes. Schmiedetechnik, Typologie, Dekoration. *Studien zur Sachsenforschung* 7, 271–365.
- Westphal, H. 2002:** *Franken oder Sachsen? Untersuchungen an frühmittelalterlichen Waffen*. Studien zur Sachsenforschung 14. Isensee, Oldenburg.

Summary

In the last time, the oldest layer of Old Slavic relics with Prague-type pottery is usually being dated either based on the occurrence of Merovingian artefacts in several Slavic contexts or with the help of science-based analyses. As far as the Merovingian finds are concerned, they are mostly only isolated small objects and their testimonial value is thus relative. Bone combs, very widespread in Merovingian environment, are not always a key of solution, either. Of greater use in attempts at a more precise chronological classification of the oldest finds with Prague-type pottery is the assemblage of finds from Regensburg-Großprüfening where 22 Slavic cremation graves, out of which 9 were urn graves, were recovered in the area of a multicultural site. Besides ceramics dominated by Prague-type vessels also significant small finds were found, giving proof of the impact of Merovingian cultural environment. According to H. Losert, the armed “early Slavic elite”, who left for Pannonia before the spread of Avar power, was subordinated to one of Bavarian dukes as his allies. Similar example of interaction between two different cultural environments, even though on a lower scale and in reverse order, may also be documented by the situation in Přítluky, Southern Moravia. Here, by contrast, a Merovingian cultural phenomenon occurred in the realm of the Prague-type pottery culture. The burial ground of Přítluky, discovered in 1945 in the tract of land Obecni pasuňky on the left bank of an old arm

of the river Dyje, has been examined from 1950 to 1954 by J. Poulík. Since 1953 also a nearby settlement related to this burial ground was excavated. In the burial ground 436 (or as much as 500) cremation graves were found recessed by 30–60 cm into the original ground. Cremation remains were deposited in an urn or in a pit. Low barrows in the area of the burial ground have originally been associated with cremation graves containing the Prague-type pottery, whereby under a single tumulus supposedly multiple cremation graves were found. Somewhat later, the burial mounds were put into connection with the later phase of the burial ground, in which they are supposed to have contained both cremation and inhumation graves. Cremation graves are found under the barrows as well as between them. The sparse inventory of cremation graves consisted for example of coloured glass beads, fragments of bone combs, spindle whorls, iron buckles, a knife a. o. The situation in the burial ground, however, is unclear due to fragmentary documentation.

An entirely unique finding, from our point of view, is the inhumation grave No. 114, which was situated “between cremation graves”. It stands out mainly for the find of a single-edged iron sax of Merovingian type, which is still unique in the environment of a burial ground with Prague-type pottery. Recognising the real conditions in the graveyard is being complicated by the fact that besides the inhumation grave No. 114 also other inhumation graves of approximately the same orientation were found. Moreover, most of the inhumation graves did not contain any grave goods; only a few graves included datable material, upon which these burials can be dated back to the turn of the 9th to 10th century at the earliest. Inhumation graves of the late Period of Strongholds, which are dated to the 11th century, are sunk into the bodies of older burial mounds and mainly in the western part of the graveyard, where densest, they are typically arranged to form a row from south to north. Cremation graves are found on the whole area of the burial ground, both under and between barrows, and according to their distribution in plan it seems that they formed several clusters. The question of dating of the emergence of burial mounds has been interpreted in various ways and is still very unclear.

Remarkable is also the central position of the above-mentioned inhumation grave No. 114 within a cremation burial ground. The nearest cremation graves were situated 5–6 m away (Figs. 1, 2).

The rectangular pit of grave No. 114 sized 214x100 cm was oriented in W-E direction (NW-SE according to plan) and its outline came to light at the level of sandy gravel subsoil, in which it was recessed by 85 cm. The subsoil was found under a 25 cm thick layer of humus clay. The backfill of the pit consisted of gravel and humus clay. The very poorly preserved skeleton in supine position, oriented W-E with skull on the W side, was not recovered. According to written record, besides the northern wall of the grave pit, that is to the left of the deceased, a sax was found laying with its point oriented towards the NW corner. Perpendicular to the point of the weapon a large iron fire striker was found and below it rested an

iron knife. Some “remnants of a wooden object” are reported to have been found near the edge of the sax. Unfortunately, neither a terrain drawing nor a photograph of the grave remained preserved; the associated finds – fire steel and knife – could not be found.

The sax from grave No. 114 (Fig. 3), 38.5 cm long, with 4.2–4.5 cm wide blade, counts among typical Frankish weapons. In terms of typology it can be classed among light broad saxes. Fragments of engraved decoration were identified on both sides of the blade. It cannot be recognised whether or not the interlace pattern has filled in the entire field between the longitudinal lines on both sides, or whether it has alternated in some sections with, for example, an animal pattern.

Even though these types of weapons may have also occurred earlier, they did not begin to be widely used until the 570s or even 580s. On the Merovingian burial grounds of Mengen, Pleidelsheim, Schretzheim, Rödigen, Schleithem-Hebsack etc. light broad saxes, some of which are also decorated with interlace patterns, fall within the late 6th and early 7th century. Light broad saxes from, for example, Unterhürheim, Eltville and Altenerding are dated to the same period whereby the oldest evidence is detected here in the second half of the 6th century already.

Special feature of the sax from Přítluky is an engraved interlace pattern, whose remnants can be recognised in the decorative belt bordered with lines on both sides of the blade. Decoration with interlace patterns on these weapons is typical mainly of the Frankish and Alamannic territory, but it was also observed with saxes from the Saxon burial ground at Beckum I. This decoration, however, occurred with saxes of multiple types (short and narrow). Even though its peak occurrence falls mainly within the late 6th and early 7th century, it was already observed with several saxes from the second half of the 6th century as well.

Regarding the general evaluation and maybe also dating of grave No. 114 from Přítluky, the position of the weapon in the grave pit is also important. The sax rested along the left side of the deceased, with its point oriented towards the head. In Merovingian graves, the position of a sax along the left side, on the left arm or on the left side of the body with the point turned up is especially typical and occurs at numerous Merovingian burial grounds; at some of them it is even predominant.

The inhumation grave No. 114 from Přítluky with a sax found in a position which was typical with Merovingian realm, as far as burial rites are concerned, could indicate physical presence of a person of foreign origin on the territory occupied by the Slavs in the time after the decline of the 6th century.

If we date the grave from Přítluky, based on the comparisons conducted, to the late 6th or to the beginning of the 7th century, this chronological determination is essentially equal to dates obtained by analysing the finds from the burial ground of Großprüfening near Regensburg. But if we consider the grave No. 114 from Přítluky to be a foreign element in a cremation graveyard with Prague-type

pottery (see the urns on Fig. 4), it can be supposed that it does not provide the date of the very beginning of this burial ground, because its area may have already been used for a period of time which is unknown to us. This would, however, probably enable to date the foundation of the burial ground to the second half of the 6th or most probably to the last third of the 6th century.

The chronologically nearest examples of light broad saxes were found at burial grounds of Eastern Pannonia (Kölked-Feketekapu, Szekszárd-Bogyiszlói út., Csolnok), where the relations to Merovingian realm were detected. Numerous finds give evidence of the presence of a Germanic element, which has often been associated with remnant groups of the Germans, mostly the Gepids.

The blade of the sax from Přítluky, in contrast to all examples from the Carpathian Basin, bears engraved decoration – an interlace pattern. Decorated saxes are typical almost exclusively of the western Merovingian sphere, above all of the Frankish-Alamannic region. Thus, if we would search for the provenance of the weapon from grave No. 114 at Přítluky or for the origin of the person buried, the relations to the Merovingian West seem to be the most probable ones.

It is also highly unlikely that a Merovingian sax, which is dated to the turn of the 6th to 7th century and deposited in typical Merovingian manner along the left side of the deceased with its point turned towards the head, could find itself in later chronological context of a burial ground which prevalingly includes graves of the Late Period of Strongholds. We are inclined to suppose the existence of one or a few inhumation graves (whereby not all of them are necessarily preserved due to possible later intrusions) in the area of an approximately contemporary cremation burial ground with Prague-type pottery.

The dating of the beginnings of the Prague-type pottery culture in Moravia is being further specified by new dates obtained with the help of ¹⁴C method. The earlier obtained radiocarbon dates of the beginnings of the early Slavic culture were too wide.

Even though the ¹⁴C dates obtained recently from charcoal samples from a free-standing domed oven (Feature 1) in Suchohrad, SW Slovakia, were assigned, based on a typological analysis of pottery, to the oldest phase of the Prague-type pottery culture, they also provide a wider time interval, which according to the authors enables to date the local Slavic settlement to the time before the arrival of the Avars.

Finer ¹⁴C dates for chronological determination of the oldest finds of the Prague-type pottery culture were obtained from the settlement at Pavlov-Horní pole. Three samples of animal bones were taken from each of the four pit dwellings here. The houses belonged to three different developmental phases (I–III), whose definition springs from the attempt at a relative-chronological classification of pottery from this site based on typological analysis. For House No. 953, whose pottery (Figs. 5,6) is being assigned to the oldest phase (I) of the settlement in Pavlov, following ¹⁴C dates were obtained:

Feature	Sample	¹⁴ C BP	1 σ (68.2%)	2 σ (95.4%)
953	POZ-21358	1460 $\pm$ 30	582-637	553-648
953	POZ-21546	1465 $\pm$ 30	574-632	551-646
953	POZ-21547	1495 $\pm$ 30	547-602	426-484 (3,1%) 443-452 (1%) 533-643 (91,3%)

With regard to both of the preceding dates we do not attach any importance to the first two peaks 2σ of the date POZ- 21547 (see Fig. 7) and place the existence of the feature somewhere within the interval between the years 533 and 648. The same dating is also indicated by marginal 1σ values of 547 and 637. So, the house has most probably existed already at the end of the 6th century, around the year 600 at the latest.

Pottery from the above-mentioned House 953 is represented by slim vessels with narrow base and prevalently short straight or slightly in- or out-turned rim, or by more bulbous vessels with wider base and out-turned rim, and flat plates (Figs. 5, 6).

Archaeological analysis and the results of radiocarbon analyses, which indicate a dating to the turn of the 6th to 7th century or to the beginning of the 7th century, however, do not yield clear information on the origins of Slavic habitation in Moravia. As already mentioned above, we do not suppose that the inhumation grave No. 114 from Přítluky refers to the very beginning of funerary activities

at this burial ground. The absolute dates obtained from House 953 at Pavlov also determine the time of decline of the dwelling rather than its foundation. So, if the dates obtained most probably point to the turn of the 6th to 7th century or to the beginning of the 7th century, they can rather be considered *termini post quem*. The settlement has already existed for some time and the Slavic population arrived here sometime before this date. Gradual colonisation of Moravia may thus have taken place during the last third of the 6th century. The contacts of the Slavic newcomers to the latest Lombard settlers are not yet archaeologically documented, and historical reports on the activities of the Lombard prince Hildigis, who has made use of Slavic military troops, of course do not correspond to the beginning of continuous Slavic settlement. An earlier penetration of small groups of warriors or prospectors (similar to Großprüfening) should be taken into account.

Translation: Jana Kličová